

บทที่ 4

ศาสนาสากล	95
ศาสนาหลักหรือศาสนาสถิต	96
ทำไมมนุษย์จึงต้องนับถือศาสนา	98
ความสำคัญของศาสนา	101
การจัดความเชื่อทางศาสนา	103
ประเภทความเชื่อทางศาสนา	103
รูปแบบการนับถือศาสนา	111
การสร้างรูปเคารพ	115

บทที่ 4

สาระสังเขป

ศาสนาแต่ละศาสนา ต่างมีประวัติความเป็นมาด้วยกันทั้งนั้น แต่ในเรื่องสังคม วิทยาศาสตร์จะแตกต่างกันไปจากนั้น โดยล่าวรรวม ๆ กันไป นอกจากนี้ยังมีปัญหาบางข้อ ว่าทำไมคนจึงต้องนับถือศาสนา ศาสนามีความสำคัญและจำเป็นอย่างไร เป็นเรื่องที่ทุกคนน่าศึกษา

ศาสนา เป็นเรื่องของความเชื่อ ในสังคมแต่ละสังคม จะจัดความเชื่อไว้อย่างไร เป็นเรื่องที่น่าศึกษาหาความแตกต่างกันตามความเชื่อที่มีอยู่ในแต่ละสังคม ผลจากความเชื่อนั้น ทำให้เกิดประเภทความเชื่อทางศาสนา การจัดรูปแบบการนับถือศาสนา ตลอดจนการสร้างรูปเคารพทางศาสนาอีกด้วย

วัตถุประสงค์

1. สามารถอธิบายความแตกต่างของศาสนาสากล หรือศาสนาธรรมชาติกับ ศาสนาหลัก หรือศาสนาสถาบันฯ
2. สามารถให้เหตุผลว่า ทำไมมนุษย์จึงต้องนับถือศาสนาฯ
3. สามารถจำแนกได้ว่า ศาสนาใด จัดอยู่ในกลุ่มความเชื่อประเภทใดฯ

บทที่ 4

ความเป็นมาของศาสนา

ในการศึกษาสังคมวิทยาศาสนา ควรจะทำความเข้าใจความเป็นมาของศาสนาก่อน เพื่อปูพื้นฐานแนวการศึกษาต่อไป ในเรื่องความเป็นมาของศาสนานั้น เป็นเรื่องไม่มีหลักฐานปรากฏชัด แต่เราสามารถศึกษาได้จากตำราที่นักวิชาการได้รวบรวมไว้ จากการพิจารณาและคาดคะเน โดยอาศัยเหตุและความเป็นมาของศาสนาเอง

ในการจัดแบ่งความเป็นมาของศาสนาเพื่อการศึกษาทางวิชาการนั้น จัดโดยอาศัยการเกิดตามลำดับแห่งวิวัฒนาการของศาสนาเอง ซึ่งพอประมวลความเป็นมาของศาสนาไว้ 2 ประเภท คือ :

1. ศาสนาสากลหรือศาสนาธรรมชาติ (Universal or Natural Religion)
2. ศาสนาหลักหรือศาสนาสถิต (Established or Organized Religion)

ซึ่งทั้ง 2 ประเภทนี้ จะขออธิบายแต่ละประเภทต่อไป

1. ศาสนาสากล (Universal Religion) ศาสนาประเภทนี้ บางครั้งก็เรียกว่าศาสนาธรรมชาติ (Natural Religion) เป็นศาสนาที่มีความหมายกว้างขวางมาก อันเป็นที่ยอมรับของสังคมทุกสังคม ความเชื่อถืออันเกิดจากธรรมชาติ ซึ่งได้แก่ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ที่เกิดขึ้นโดยคิดว่าเกิดจากสิ่งที่อยู่นอกเหนือธรรมชาติ เป็นผู้บันดาลหรือเนรมิตขึ้นมา เมื่อเป็นเช่นนี้ การที่มนุษย์ได้เห็นปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางธรรมชาติ ก็ถือความรู้สึกร่วมกันของสามัญมนุษย์เข้าจับ จนทำให้เกิดความเชื่อที่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างต้องมีผู้สร้าง ซึ่งเชื่อว่าในธรรมชาตินั้นมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันอยู่นอกเหนือธรรมชาติควบคุมอยู่

ศาสนาความเป็นสากล หรือศาสนาธรรมชาตินี้ไม่มีระบบควบคุมตายตัว แต่มีปรากฏอยู่ทุกสังคม นอกจากการแสดงออกด้านพฤติกรรมที่เกิดจากความนับถือ ซึ่งแสดงออกมาด้วยความเคยชิน หรือที่เคยประพฤติปฏิบัติกันสืบ ๆ มา ความเป็นระบบของศาสนาประเภทนี้ ไม่มีปรากฏแน่ชัด นอกจากการสันนิษฐานตามแนวประวัติศาสตร์ โบราณคดี การศึกษาตามแนวต่าง ๆ เหล่านี้ จะอาศัยร่องรอยของมนุษย์อื่นจะทำให้ทราบความเป็นไป และการดำรงชีวิตของมนุษย์ในยุคดึกดำบรรพ์ ไม่ว่าจะเป็มนุษย์ยุคโบราณ ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เป็นต้น

ลักษณะของศาสนาสาภลนั้น มีลักษณะที่เน้นตามความเชื่อ เท่าที่พอประมวลได้ ดังนี้

1.1 ยึดมั่นอยู่กับความเชื่อถือที่แสดงออกด้านปทัสฐานเดิม ทั้งในด้านคำสั่งและคำสอน ซึ่งได้รับสืบทอดกันสืบ ๆ มาจากบรรพบุรุษ อันเป็นการยึดมั่นถือมั่นต่อศาสนา นั้น ๆ ของผู้นับถือที่มีการเชื่อถือกันแบบสืบทอดต่อ ๆ กันมา

1.2 เน้นหนักด้านพฤติกรรมทางศาสนาที่ในสังคมต่าง ๆ ทั้งสังคมเดี่ยวและสังคมเชิงซ้อน ซึ่งพฤติกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาเหล่านั้น มีการแสดงออกในรูปของปทัสฐานทางสังคม ที่แต่ละสังคมจะมีรูปแบบต่าง ๆ กันออกไปตามความเชื่อถือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่เรารู้กันในนามว่าวัฒนธรรมประจำสังคม

1.3 ลักษณะเด่นของศาสนาสาภลคือระบบความเชื่อถือ มีความผูกพันอยู่กับสภาวะเหนือธรรมชาติ (Supernature) โดยคิดว่า ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นนั้น คงต้องเกิดจากการสร้างสรรค์ของผู้มีมหิทธานุภาพเป็นแน่ เมื่อเป็นดังนี้ จึงต้องยกให้สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ อันมนุษย์ธรรมดาไม่สามารถจะเข้าถึงและรู้แจ้งในสิ่งนั้น ๆ ได้ โดยคิดว่าทุกสิ่งที่เกิดปรากฏขึ้นมา นั้น จะต้องมิผู้สร้างขึ้นมาเช่นเดียวกับมนุษย์ มิฉะนั้นจะเกิดขึ้นมาไม่ได้ การที่ยกให้สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาตินั้น เพื่อให้สมเหตุสมผลตามปรากฏการณ์ที่มีขึ้นในโลก

2. ศาสนาหลักหรือศาสนาสถิต (Established or Organized Religion) ศาสนาประเภทนี้เป็นศาสนาที่มีวิวัฒนาการมาโดยลำดับ เป็นระบบศาสนาที่มีการจัดรูปแบบ มีการควบคุมให้เป็นระบบจนถึงกับก่อตั้งในรูปสถาบันขึ้น ศาสนาประเภทนี้บางครั้งเรียกว่า ศาสนาทางสังคม หรือศาสนาพิธีการ (Associative Religion) อันมีการจัดระบบความเชื่อสนองสังคม ซึ่งในการจัดนั้น คำนึงถึงความเหมาะสมแก่สภาวะสังคมแต่ละสังคมเป็นหลัก โดยก่อรูปเป็น

สถาบันทางศาสนาขึ้น อันเป็นเหตุทำให้ศาสนาประเภทนี้มีระบบยิ่งขึ้น และมีความมั่นคง
ถาวรในสังคมสืบมา โดยเป็นระบบศาสนาสถาบันที่มีระบบและรูปแบบของตัวเอง

ศาสนาทั้ง 2 ประเภทนี้ ถือว่าเป็นศาสนาแม่แบบในการจัดรูปศาสนา ซึ่งหากเรา
จะแยกโดยวิธีการใด ๆ ก็ตาม ก็ไม่หนีทั้ง 2 ประเภทนี้ ส่วนที่เป็นเรื่องความแตกต่างกันนั้น
คงจะเป็นการปฏิบัติทางพฤติกรรมและกฎเกณฑ์ในการเชื่อถือทางศาสนามากกว่า

ทำไมมนุษย์จึงต้องนับถือศาสนา

ศาสนา เป็นนามธรรม ไม่มีตัวตนปรากฏชัด แต่เป็นเรื่องที่ผูกพันอยู่กับจิตใจของมนุษย์ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งเชื่อถือ ยึดมั่นไว้เป็นหลักควบคุมจิตใจให้แสดงออกทางด้านพฤติกรรม เพื่อให้สังคมมีแนวประพฤติปฏิบัติในรูปรอยเดียวกัน อันถือเป็นสัญลักษณ์ของสังคมจริงอยู่สังคมแต่ละสังคมแม้จะมีเอกลักษณ์ในด้านการแสดงออกเป็นของตัวเองอย่างไรก็ตาม สิ่งที่เป็นเครื่องประกอบให้เป็นเอกลักษณ์ของสังคมนั้น ก็มีศาสนาเป็นแรงสนับสนุนอยู่ภายในด้วย ในทำนองเดียวกัน แม้เราจะรู้แล้วว่าศาสนาเป็นนามธรรมก็จริง แต่ศาสนาจะคงอยู่กับสังคมต่อไปหรือไม่ขึ้นอยู่กัมนุษย์เอง เพราะมนุษย์จะนับถือศาสนาหรือไม่ขึ้นอยู่กับคุณค่าของศาสนาที่จะรักษาค่านิยมของตัวไว้ได้เพียงใด

การที่ทำให้มนุษย์ต้องมีศาสนานั้น มีปัจจัยบางประการอันควรจะพิจารณา เพราะเป็นเรื่องที่มีประจำทุกสังคม ซึ่งปัจจัยนั้น ๆ ขอยกมากล่าวเพียงบางข้อคือ ความกลัวภัย การสร้างความมั่นใจให้กับตนเองและต้องการความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม อันเป็นการแสวงหาที่พึ่ง ที่ยึดเหนี่ยวทางใจของมนุษย์เอง ซึ่งจะขออธิบายเป็นข้อ ๆ ไปตามลำดับ

1. ความกลัวภัย คนเราไม่สมบูรณ์ในตนเองจึงมีความกลัว จำต้องอาศัยที่พึ่งหรือสรณะคอยยึดมั่น¹ ตามปกติมนุษย์จะไม่ค่อยนึกถึงสิ่งที่เคารพยึดถือทางศาสนาเท่าใดนัก พอประสบภัยเข้าก็จะหาที่พึ่งทางใจทันที ที่พึ่งทางใจนั้นก็ให้แก่ศาสนานั้นเอง พอมีที่พึ่งทางใจแล้ว ความกลัวต่าง ๆ ก็หมดไป เข้ากับพุทธภาษิตที่ว่า

พหู เว สรณํ ยนฺติ   ปพฺพตานิ ว นานิ จ
อาราม รุกฺขเจตฺตยานิ   มนุสฺสา ภยตฺตชฺชิตา;²

หมู่มนุษย์ เมื่อถูกภัยคุกคาม มักจะยึดเอาภูเขาย้าง ต้นไม้ตามป่าบ้าง เจดีย์สถานต่าง ๆ บ้าง เอามาเป็นที่พึ่ง

2. การสร้างความมั่นใจให้กับตนเอง เนื่องจากมนุษย์ไม่มีความมั่นใจในตัวเอง ขาดความเป็นตัวของตัวเอง จึงพยายามหาเครื่องช่วยบำรุงจิตใจ เพื่อช่วยปลุกจิตใจให้มั่นคงยิ่งขึ้น ซึ่งก็ไม่มีอะไรดีเท่าศาสนา จึงทำให้เห็นว่าศาสนาเข้ามาแทรกแซงความเป็นอยู่ของมนุษย์ อันเป็นเหตุให้มนุษย์เกิดความอบอุ่นใจในการประกอบกิจการต่าง ๆ

¹ลิตี สมบัติศิริ : คำบรรยายสังคมวิทยา, (พระนคร, บริษัท บพิตร จำกัด) (แผนกการพิมพ์), 2510, น. 126

²มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฐานามปถกฏธกธา ภาค 6 (พระนคร : ไทวัฒนาพานิช 2496) หน้า 103

การที่ศาสนาเข้ามาแทรกแซงความเป็นอยู่ของมนุษย์นั้น ฟังทราบถึงความเกี่ยวข้องระหว่าง “เทคนิคแท้” และ “เทคนิคประกอบ” ก่อน ในทางปฏิบัติที่ดี ทางที่จะกระทำดำเนินการต่าง ๆ ก็ดี โดยปกติต้องมีเทคนิคแท้ หรือเทคนิคเฉพาะอย่างหนึ่ง เช่น การจับปลา เราใช้เบ็ด แห สวิง เหล็กแหลม ๆ แหวง วิชาให้แหง ฯลฯ จึงจะช่วยให้จับปลาได้ เหล่านี้เราเรียกว่า เทคนิคการจับปลา เป็นเทคนิคแท้ แต่การจับปลาโดยอาศัยวิธีการต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วนั้น บางทีก็ได้มาก บางทีก็ได้น้อย บางทีอาจไม่ได้เลย อะไรเป็นสาเหตุ เทคนิคแท้ อย่างเดียวไม่ช่วยให้คนเราสำเร็จประโยชน์ตามที่ต้องการได้อย่างแท้จริง เมื่อเป็นเช่นนี้จึงถือว่าต้องมีเทคนิคประกอบ เช่น ถ้าทำพิธีกรรมก่อนจับปลา หรือก่อนการตกเบ็ด จะได้ปลามาก อย่างนี้เราเรียกว่า “เทคนิคประกอบ” บทบาทของเทคนิคประกอบนี้เอง ส่วนมากเป็นเรื่องของศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาสมัยโบราณ เป็นเรื่องของโอกาส ตราบไถ ที่คนเรายังไม่พบเทคนิคแท้โดยสมบูรณ์ เทคนิคประกอบก็จะมีบทบาทสำคัญ และแทรกแซงครอบงำความเชื่อถือของคนไว้มาก³

3. ต้องการความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม สังคมแต่ละสังคมมีรูปแบบอันเป็นปทัสฐานการดำเนินบทบาทในการดำรงชีพไม่เหมือนกัน สังคมหนึ่ง ๆ ก็มีแบบอย่างของตนเองตามสภาพความเป็นอยู่ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคมนี้ เกิดขึ้นมาได้โดยมีศาสนาเป็นส่วนช่วยอยู่ด้วย เมื่อมองตามแนวนี้จะเห็นได้ว่าศาสนามีบทบาทช่วยควบคุมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมอยู่ด้วย

4. ศาสนาเป็นเครื่องบำบัดทางใจ ดังที่เราทราบกันแล้วว่า ศาสนาเกี่ยวข้องกับจิตใจของคน เพื่อให้ยึดมั่นไว้เพื่อเป็นหลักทำความเข้าใจถึงความเป็นไปของเรื่องราวหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นของตนเองและที่แวดล้อมอยู่⁴ เมื่อมนุษย์ได้มีศาสนาประจำใจแล้ว ก็สามารถนำศาสนาเป็นเครื่องปลอบประโลมจิตใจในเมื่อประสบภัยต่าง ๆ อันเป็นการบำบัดภายใน ฉะนั้น จึงถือว่าศาสนาเป็นเครื่องช่วยบำบัดภายใน อันได้แก่จิตใจนั่นเอง นอกจากนั้นยังใช้ศาสนาเป็นเครื่องกำกับแนวพฤติกรรมและสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ อันเกิดจากอิทธิพลทางศาสนาอีกด้วย

---

³ลรี สมบัติศิริ เรื่องเดียวกัน หน้า 125

⁴ลรี สมบัติศิริ เรื่องเดียวกัน หน้า 124

จะอย่างไรก็ตาม ก็ถือว่าศาสนามีความจำเป็นต่อมนุษย์ในสังคมมาก นอกจากนี้
ยังมีความจำเป็นด้านอื่น ๆ อีกมาก อันไม่จำเป็นที่จะกล่าวถึงในที่นี้ แต่เพียงทำความเข้าใจว่า
ศาสนานั้นแม้จะไม่ปรากฏออกมาโดยเด่นชัดก็ตาม แต่ก็มีอิทธิพลสามารถทำให้สังคมดำรง
อยู่ในรูปแบบของมัน และเปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสมของสังคมอีกด้วย

ความสำคัญของศาสนา

เรื่องศาสนา เป็นเรื่องสากล มีกับคนทุกสังคม ทุกชนชั้น มนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ในระดับและสถานะใดก็ตามต่างมีศาสนาทุกคน ฉะนั้น ศาสนาจึงมีความสำคัญที่ควรพิจารณาตามที่นักปราชญ์ทางศาสนา⁵ ได้รวบรวมไว้ดังนี้

1. วิชาการเรื่องศาสนา เป็นวิชาที่มีคุณค่าอย่างสูง สมควรที่เราจะสละเวลาเพื่อศึกษา เพราะศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งยวด ความสำคัญของศาสนานั้นได้อธิบายกันมามากมาย เช่นว่าศาสนา :

- 1.1 เป็นเครื่องสั่งสอนให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติในทางที่ดี
- 1.2 เป็นบ่อเกิดแห่งธรรมจรรยา และชนบประเพณีที่ชอบ
- 1.3 เป็นเครื่องดับทุกข์ และนำความสุขมาให้แก่มนุษย์
- 1.4 เป็นดวงประทีปส่องโลก
- 1.5 ให้แสงสว่างแก่การดำเนินชีวิต

เป็นต้น

2. คุณค่าของศาสนาในเรื่องนี้ เป็นที่รับรองกันทั่วไป และทราบกันทั่วไป แต่อันที่จริงคุณค่าของศาสนามีมากกว่านั้น ความเจริญก้าวหน้าหลายประการของโลก มนุษย์เราได้มาจากศาสนา แม้ความรู้ทางแพทยศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ซึ่งเข้าใจกันว่าเป็นของใหม่ ไม่เกี่ยวข้องกับทางศาสนา ก็สืบเนื่องมาจากทางศาสนา และเป็นความรู้ที่ได้จากการค้นคว้าของนักศาสนาทั้งหลายโดยมาก

3. ทุกประเทศต้องยอมรับว่าความก้าวหน้าในศิลปวิทยาการทุกชนิดเกิดจากศาสนา ผู้เขียนประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นเองยืนยันว่าพุทธศาสนาได้นำความเจริญทุกอย่างเข้าไปให้ประเทศญี่ปุ่น วิชาการสถาปัตยกรรมการช่างทุกชนิด ตลอดถึงวิชาดนตรี พุทธศาสนาได้นำเข้าไปให้ วิชาทอผ้าทำไหม และอื่น ๆ ที่เป็นอุตสาหกรรมสำคัญยิ่งของญี่ปุ่น ได้เข้าไปสู่ญี่ปุ่นพร้อมกับพุทธศาสนา เราจึงเห็นได้ว่าคุณค่าของศาสนานั้นไม่ได้อยู่ที่ความประพฤติปฏิบัติเท่านั้น ยังให้ผลตลอดไปถึงความก้าวหน้าทุกประการ

4. ศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งการศึกษา เพราะวิชาอันเดียวในโลกที่ไม่เคยหวงกันมาแต่ไหนแต่ไร คือความรู้เรื่องลัทธิศาสนา วัดจึงเป็นโรงเรียนแห่งแรกของโลก วิชาการ

⁵ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ ศาสนาสากล เล่ม 1 (พระนคร, โรงพิมพ์ ส. ชรรณภักดี, 2498) หน้า 11-5

ทางแพทย์ ก็ได้เกิดขึ้นจากศาสนา เพราะโรงพยาบาลแห่งแรกที่เกิดขึ้นในโลกนี้ ก็คือ วัด แพทย์รุ่นแรกของโลกก็คือพระ รักษาให้เปล่า ๆ ไม่เอาค่าจ้างค่ารักษา วัดเป็นสโมสร แห่งแรก เป็นที่พบปะเพื่อสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ความเห็น เป็นที่บรรเทาความทุกข์ร้อน วัดเป็นที่บำรุงหัตถกรรมการช่างทุกชนิด โดยเฉพาะการช่างก่อสร้าง เพราะมนุษยชาติ ย่อมจะสร้างวัดหรือปูชนียสถานด้วยความตั้งใจให้สวยงามและถาวรที่สุด แม้แต่การเกษตร ก็เจริญขึ้นด้วยการเอาใจใส่ของวัด รวมความว่าศาสนาได้ทำความดีไว้ทุก ๆ อย่าง

5. ในประเทศไทยเราเอง เราอาจจะมองเห็นผลอย่างนี้อยู่ชัดเจน เพราะในสมัยที่ เรายังไม่มีโรงเรียน วัดก็เป็นโรงเรียน ในสมัยที่ยังไม่มีโรงพยาบาล วัดก็เป็นโรงพยาบาล ไม่เฉพาะแต่รักษาโรคในร่างกายเท่านั้น ยังเป็นโรงพยาบาลโรคจิตอย่างดีพิเศษ เพราะ รักษาจิตใจคนได้เป็นอันมาก รากฐานของสังคมไทยโบราณทั้งสิ้นได้สร้างขึ้นจากวัด

6. ศาสนาอื่นก็มีส่วนนำความเจริญก้าวหน้ามาให้แก่เรามากเหมือนกัน โดยเฉพาะ อย่างยิ่งคริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ ซึ่งได้นำวิชาแพทยศาสตร์สมัยใหม่เข้ามาสอน ให้เรา นำวิชาการพิมพ์หนังสือมาให้เรารู้จัก สร้างโรงพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรกในเมืองไทย และแพทย์ในคริสต์ศาสนานิกายนี้ได้สอนให้เรารู้จักการปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษ สอนให้ รู้จักการผ่าตัดและการรักษาโรคตามแผนปัจจุบันนี้เป็นคุณค่าของศาสนา ซึ่งไม่เฉพาะ แต่ศาสนาพื้นเมืองหรือศาสนาประจำชาติเท่านั้น ศาสนาอื่นอย่างคริสต์ศาสนานิกาย โปรเตสแตนต์ก็ยังได้เคยสร้างความดีให้แก่เรามากมาย

ตามที่ได้ระบุนำข้างต้นนั้น ทำให้เราให้เห็นความสำคัญของศาสนาที่ทำให้เราได้ รับผลประโยชน์อันเกิดจากอิทธิพลของศาสนาในด้านต่าง ๆ กัน อย่างน้อยศาสนาก็เป็น ตัวช่วยจูงใจเร้าให้มนุษย์มีความมั่นคง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความสงบจิต สบายใจ ตามหลักธรรมของศาสนาที่เรานับถือ

อีกประการหนึ่ง ความสำคัญของศาสนามีมากมายหลายประการ ซึ่งสามารถ แทรกแซงอยู่ในสังคมแทบทุกวงการ ทุกสถาบันสังคม ไม่ว่าจะทำอะไรล้วนมีศาสนา แทรกแซง ควบคุมการกระทำของมนุษย์อยู่เสมอ เพราะถือว่าศาสนาช่วยในด้านจิตใจ ทั้งนี้เพราะต้องการควบคุมสังคมให้ดำเนินบทบาทอยู่ในรูปรอยแห่งปัทมสถานทางสังคม เดียวกัน เพื่อความเป็นเอกลักษณะของสังคมนั้น ๆ เอง ไม่ว่าสังคมนั้นจะเป็นสังคมใหญ่ หรือเล็กก็ตาม จะเห็นได้ว่าศาสนามีความสำคัญเสมอมาตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ตราบจน กระทั่งปัจจุบัน

การจัดความเชื่อทางศาสนา

การจัดความเชื่อทางศาสนานี้มีการจัดกันหลายรูปแบบ ตามแต่ความเห็นของผู้เขียน ตำราแต่ละท่าน โดยการแบ่งตามสภาพของศาสนา เช่น ศาสนาที่ตายไปและศาสนาที่ยังมีชีวิตอยู่ก็มี แบ่งตามลักษณะของภูมิศาสตร์ก็มี ซึ่งการแบ่งเหล่านี้หากจะนำมาอธิบาย ในที่นี้อีกก็จะเป็นการเรียนเรื่องศาสนาเปรียบเทียบไป ผู้สนใจจะศึกษาได้จากหนังสือ ศาสนาเปรียบเทียบต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่มาก ในที่นี้จะขอแบ่งออกเป็น 2 ตามความเหมาะสม แก่การศึกษาทางด้านสังคมวิทยาศาสตร์ คือ :

1. จัดตามประเภทความเชื่อทางศาสนา
  2. จัดตามรูปแบบการนับถือศาสนา
- ทั้ง 2 ประเภทนี้จะได้แยกอธิบายแต่ละประเภทดังนี้

ประเภทความเชื่อทางศาสนา

อันประเภทความเชื่อทางศาสนานั้น เป็นการจำแนกลักษณะความเชื่อถือทางศาสนา โดยจัดตามประเภทความเชื่อที่แสดงออกมาให้ปรากฏทางพฤติกรรม ซึ่งความเชื่อถือต่าง ๆ เหล่านั้น จัดแยกประเภทได้ดังนี้ :

1. ศาสนาประเภทเทวนิยม - Theism

1.1 ความหมายของศาสนาเทวนิยม - Theism

1.1.1 ลัทธิและความคิดที่เชื่อว่าพระเจ้าผู้ทรงสร้างโลก ทรงบำรุงเลี้ยงทางรักษาและทรงปกครองอยู่ตลอดเวลา⁶

1.1.2 ความเชื่อในพระเจ้าพระองค์เดียว หรือหลายพระองค์ ในปัจจุบันมักหมายถึงพระเจ้าพระองค์เดียว (Monotheism) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพระเจ้าเฉพาะพระองค์ที่ได้ทรงสร้างโลกนี้ และมีอิทธิพลต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งมีปรากฏอยู่ในโลกนี้⁷

---

⁶คณาจารย์ทางศาสนาและปรัชญา : ประมวลศัพท์ศาสนศาสตร์และปรัชญา (พิมพ์ครั้งที่ 1) (พระนคร, สุริยบรรณ, 2514) น. 217

⁷New Standard Encyclopedia, Vol. 13, (Chicago, Standard Educational Corporation, 1969), p. T-226

ศาสนาประเภทเทวนิยมนี้เป็นศาสนาที่มุ่งสอนให้มนุษย์มีความเชื่อมั่นอยู่กับพระเจ้า (God) หรือเทพเจ้า (Diety) สูงสุดของศาสนา โดยมีความเชื่อว่า :

ก. ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกเกิดจากการสร้างสรรค์ของเทพเจ้า ซึ่งเป็นผู้กำหนดให้เป็นไปทั้งสิ้น

ข. เทพเจ้าเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์โดยถือว่ามนุษย์เกิดจากการสร้างสรรค์ของเทพเจ้า ฉะนั้น ความเชื่อในรูปนี้มนุษย์จึงต้องผูกพันอยู่กับพระเจ้า

ค. มนุษย์ต้องมีความเชื่อว่า พระเจ้าเป็นผู้ประทานดวงชีวิตให้กับตน และด้วยความเชื่อนี้เอง มนุษย์จึงถือว่าเป็นบุญคุณที่ผูกพันกันอยู่ การเช่นนี้จึงถือว่ามนุษย์ต้องกระทำเพื่อพระเจ้านั้น ๆ อันเป็นการแสดงการตอบแทน

ง. ความเชื่อดังกล่าวนี้อาจถือว่าการกระทำต่าง ๆ จากตนนั้น เป็นการกระทำเพื่อพระเจ้าที่ตนนับถือ และพระองค์จะประทานผลมาให้

1.2 จากความเชื่อดังกล่าวข้างต้นนั้น ทำให้มีการแบ่งประเภทความเชื่อในเทวนิยมออกไปตามลักษณะที่แสดงออกมาโดยถือเป็นเกณฑ์การแยกประเภทตามความเชื่อถือพระเจ้างดังนี้ :

1.2.1 เอกเทวนิยม (Monotheism) เป็นลักษณะความเชื่อที่ว่าทุกสิ่งในโลกเกิดจากการสร้างสรรค์ของพระเจ้าเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น ฉะนั้น จึงถือว่าพระเจ้าเพียงพระองค์เดียวที่สามารถสร้างสรรค์ทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นในโลก

1.2.2 พหุเทวนิยม (Polytheism) เป็นความเชื่อต่อพระเจ้าหลายพระองค์ โดยถือว่าโลกนี้เกิดจากพระเจ้าหลายพระองค์ทรงบัญชาให้เป็นไป โดยแต่ละพระองค์ทรงปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ กัน ดังศาสนาฮินดู เป็นศาสนาประเภทพหุเทวนิยมที่สำคัญที่สุด ที่ยังมีเหลืออยู่ในปัจจุบันนี้⁸

ในศาสนาประเภทพหุเทวนิยมหลายศาสนาด้วยกัน เช่น ศาสนาที่ถือว่ามิพระเจ้าประจำมหาสมุทร และพระสุริยาทิตย์ เป็นต้น ลักษณะต่าง ๆ (Aspects) ของธรรมชาติแต่ละประเภทจะต้องมีพระเจ้าประจำทั้งสิ้น และในด้านอื่น ๆ พระเจ้ายังมีหน้าที่คอยตรวจดูความประพฤติของมนุษย์ แม้ในบางวัฒนธรรมยังมีความเชื่อเกี่ยวกับ

---

⁸Ibid. P. T-226

พระเจ้าว่าเป็นพระเจ้าประจำเรือน ประจำหมู่บ้าน ประจำเผ่า เพื่อทำหน้าที่คอยพิทักษ์
มนุษย์เหล่านั้น เป็นต้น

ฉะนั้น ความเชื่ออย่างนี้จึงถือเป็นความเชื่อที่ว่าทุกสิ่งในโลกเกิดจากการ
สร้างสรรค์ของพระเจ้าหลายพระองค์ และมีพระเจ้าอยู่ประจำกับสิ่งต่าง ๆ ที่พระองค์
ทรงสร้างขึ้นมา

1.2.3 สัพพัตถเทวนิยม (Pantheism) ได้แก่ความเชื่อที่ว่า พระเจ้าและจักรวาล
เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไม่อาจจะแยกออกจากกันได้ ทุกสิ่งที่มีอยู่นั้นอยู่ในความควบคุม
ดูแลของพระเจ้าทั้งสิ้น⁹ เมื่อเป็นดังนี้ ศาสนาประเภทสัพพัตถเทวนิยมจึงมีลักษณะเป็น
ความเชื่อที่ว่าทุกสิ่งมีเทพเจ้าประจำอยู่ทั้งสิ้น เช่น แม่น้ำก็มีแม่คงคา แผ่นดินก็มีแม่พระธรณี
ต้นไม้ก็มีรุกขเทวดา เป็นต้น

อนึ่ง ศาสนาธรรมชาติกิติ ความเชื่อประเภทเทวนิยมกิติ ส่วนใหญ่ล้วนผูกพันอยู่
กับธรรมชาติที่เป็นสภาพแวดล้อมเราอยู่ เป็นปรากฏการณ์ที่พบเห็นเป็นประจำ
เสมอ เช่น แสงสว่างจากดวงอาทิตย์ ลมพัด การอาศัยอยู่บนแผ่นดิน เป็นต้น ปรากฏการณ์
เหล่านี้มนุษย์มองเห็นในรูปของความมีบุญคุณที่ผูกพันกันอยู่ มนุษย์มีความสำนึกในบุญคุณ
ของธรรมชาติที่เป็นปรากฏการณ์เหล่านั้น และได้ยอมรับธรรมชาติเหล่านั้นโดยความเป็น
ตัวตนในรูปมนุษย์สรีระ หรือมานุษยรูปลินิยม (Anthropomorphism) ขึ้นมาแทนตัวธรรมชาติ
ที่เป็นปรากฏการณ์นั้น ๆ ทำให้เกิดลัทธิบูชาตัวแทนธรรมชาติขึ้น ซึ่งตัวแทนเหล่านั้นจะ
มีลักษณะที่ปรากฏในรูปของสภาวะเหนือธรรมชาติ (Supernature) โดยยอมรับว่า สภาวะ
เหนือธรรมชาตินั้นเป็นผู้ทรงอิทธิฤทธิ์มหิทธานุภาพที่จะบันดาลให้ธรรมชาติมีปรากฏการณ์
ต่าง ๆ ขึ้นมา เช่น แผ่นดินถล่ม (earthquake) ภูเขาไฟระเบิด (volcano) น้ำท่วม (flood) เป็นต้น
มนุษย์ไม่เข้าใจสภาพที่แท้จริงของปรากฏการณ์เหล่านี้ จึงทำให้เกิดลัทธิบูชาตัวแทน
ธรรมชาติขึ้นมาในรูปแบบต่าง ๆ ขึ้น โดยมีการจัดระดับของตัวแทนปรากฏการณ์
ธรรมชาตินั้น ๆ ขึ้นตามสถานภาพที่ปรากฏออกมาในเบื้องต้น 2 ระดับ คือ ลัทธินับถือ
ธรรมชาติเบื้องต้น และลัทธินับถือธรรมชาติเบื้องต้น ซึ่งทั้ง 2 ระดับนี้มีตัวแทนธรรมชาติ
ย่อยออกไปอีกระดับละ 6 ซึ่งจะขออธิบายตามลำดับต่อไป :-

⁹Ibid. P. T-226

1. ลัทธินับถือธรรมชาติเบื้องต้น เป็นลัทธิที่ยอมรับนับถือสิ่งที่ปรากฏอยู่บนพื้น
ภูมิภาค (พระพรหมมุนี (พิมพ์ ธรรมธโร), สากลศาสนา, 2505, น. 62) แบ่งออกเป็น 6 ลัทธิ
คือ

1.1 ลัทธินับถือแผ่นดิน เป็นลัทธิที่ยึดถือว่า แผ่นดินเป็นสิ่งประเสริฐและเป็น
บิดามารดาของสิ่งทั้งปวง โดย

1.1.1 แผ่นดินเป็นสิ่งประเสริฐ เป็นการเห็นคุณภาพของแผ่นดินว่า แผ่นดิน
เป็นเจ้าของใหญ่ในทางคุ้มครองชีวิต ความเป็นอยู่ และอุ้มชูไว้ซึ่งสรรพสิ่งทั้งปวง เช่น
มหาสมุทร ทะเล แม่น้ำ ภูเขา ต้นไม้ มวลมนุษย์ หมู่สัตว์ เป็นต้น มิให้จมหายลงไปภายใต้
และรักษาน้ำไว้ให้มนุษย์ได้บริโภคใช้สอย และหล่อเลี้ยงพืชพันธุ์ธัญชาติต่าง ๆ ให้
งอกงาม เพื่อเป็นอาหารสำหรับเลี้ยงมนุษย์

1.1.2 แผ่นดินเป็นบิดามารดาของสรรพสิ่งทั้งปวง โดยถือว่าสรรพสิ่ง
ทั้งปวงอันเกิดขึ้นในโลกนี้ต้องอาศัยแผ่นดิน ถ้าหากไม่มีแผ่นดินสรรพสิ่งทั้งหลายก็จะ
เกิดขึ้นไม่ได้เลย

1.2 ลัทธินับถือภูเขา เป็นลัทธิที่เกิดขึ้นมีมานานหลายพันปีมาแล้ว มนุษย์เคารพ
นับถือภูเขาเป็นสิ่งประเสริฐกว่าพื้นปฐพี เป็นบิดามารดาของสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก โดย

1.2.1 ภูเขาเป็นสิ่งประเสริฐ เพราะถือว่าตั้งอยู่ศูนย์กลางของโลก ทรง
คุณลักษณะเป็นหลักแกนและรากของพื้นปฐพี เป็นศิลาแท่งที่บ่มั่นคงแข็งแรงสำหรับ
ยึดพื้นแผ่นดินในโลกไว้มิให้ไหวโคลงและถล่มทลายในกาลทั้งปวง หากไม่มีภูเขาเป็นเครื่อง
ยึดเหนี่ยวไว้ พื้นพสุธาที่จะทรุดและถล่มทลายสูญหายไป

1.2.2 ภูเขาเป็นบิดามารดาของสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก โดยถือว่า ภูเขา
เป็นทั้งคุณและโทษ

1.2.2.1 ที่เป็นคุณ ถือว่าภูเขาเป็นต้นกำเนิดของหมู่สัตว์และบรรดา
สรรพพฤกษชาติทั้งหลาย เป็นต้นกำเนิดของชลธารทั้งปวง

1.2.2.2 ที่เป็นโทษ ถือว่าภูเขาอาจมีความรู้สึกโกรธกริ้ว อันทำให้
ภูเขางดเว้นการกระทำตามหน้าที่อันเคยกระทำ แล้วจะเป็นทางก่อให้เกิดภัยอันตรายแก่
มวลมนุษย์ การแก้ร้ายให้กลายเป็นดีจึงต้องทำพิธีเคารพสักการะบวงสรวงสังเวฬุกรรม
ต่อภูเขา

1.3 **ลัทธินับถือพฤษชาติ** เป็นลัทธิที่เชื่อว่ามนุษย์ถือกำเนิดจากต้นไม้ โดยถือว่าต้นไม้มีฐานะเท่าเทียมบิดามารดาของตน ผู้ใดทำร้ายต่อพฤษชาติก็เท่ากับผู้นั้น ทำร้ายบิดามารดาตนเอง จะต้องได้รับโทษในชาตินี้อย่างหนัก โดยการถูกนำไปแขวนห้อยไว้กับต้นไม้ใหญ่ ๆ ปล่อยให้จิ้งจอกกัดต้นไม้จะฆ่าผู้กระทำบาปนั้นตายไปเอง

1.4 **ลัทธินับถือสัตว์** มีคติเป็น 2 คือ

1.4.1 พวกที่ถือสัตว์เป็นพิษ ได้แก่ งู ซึ่งอาศัยอยู่ในรูดินและโพรงไม้ และตั้งชื่อให้ว่า “นาค” หมายถึง “ผู้ประเสริฐ” ยกย่องว่าเป็นสัตว์ที่สามารถประหารชีพมนุษย์ได้ด้วยพิษ ซึ่งเรียกว่า “ลัทธิบูชาสรพิษ”

1.4.2 สัตว์ที่ไม่มีพิษ เฉพาะที่ได้รับรองกัน โดยถือว่าสัตว์เป็นต้นวงศ์ของมนุษย์ คือ มนุษย์ได้กำเนิดมาจากสัตว์ เป็นความเชื่อที่ปรากฏในหมู่ชนชาวอินเดียบางเผ่า โดยถือว่าพวกโคถือว่าสัตว์ชนิดโคประเสริฐ ก็ยกสัตว์ชนิดนั้นขึ้นเป็นสิ่งที่เคารพสักการะบูชาของตน

1.5 **ลัทธินับถือแม่น้ำ** เป็นลัทธิที่มีมาแต่ดึกดำบรรพ์ โดยถือว่าแม่น้ำมีคุณทำให้แผ่นดินไม่ตาย ให้มนุษย์และสรรพวัตถุทั้งหลายสะอาดบริสุทธิ์ เพราะน้ำในแม่น้ำช่วยดับความร้อนและให้ความร่มเย็น สำหรับชนบางเผ่าที่นับถือแม่น้ำคงจะมีมโนธรรมเชื่อมั่นในเหตุผลที่ว่า ความเย็นและความชุ่มชื้นทั้งหลายรวมอยู่ที่น้ำ ลำพังแต่แผ่นดิน ถ้าไม่มีแม่น้ำรักษา จะแห้งแล้งแข็งกระด้าง ไร้ประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ แม่น้ำเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงแผ่นดินให้บังเกิดความชุ่มชื้น มิใช่จะเป็นประโยชน์แก่การเพาะปลูกพืชพันธุ์ธัญญาชาติและต้นไม้ผลไม้ทั้งหลาย สำหรับเป็นอาหารบำรุงชีวิตของหมู่มนุษย์

1.6 **ลัทธินับถือไฟ** เดิมเป็นศาสนาของพวกอริยกะ ต่อมาได้นำมาเผยแพร่ในถิ่นเดิมของพวกมีลักษณะจนยอมรับตามด้วย ซึ่งการนับถือไฟแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1.6.1 อัคนี หรือ เพลิง หมายถึงไฟที่ใช้จุดตามกัน หรือสุมขึ้นทำธุระหุงต้มอาหาร

1.6.2 สวิตฤ คือแสงสว่างทั้งหลายที่อยู่บนสวรรค์

1.6.3 ไฟในอากาศ หรือวิหยา (ไฟฟ้า)

(ดูรายละเอียดในพระพรหมมุนี (พิมพ์ ธมฺมธโร), สากลศาสนา, (อ้างแล้ว), น. 62-89 ประเภทด้วย)

2. ลัทธินับถือธรรมชาติเบื้องต้น เป็นลัทธิที่นับถือสิ่งที่ปรากฏอยู่บนเบื้องนภาภาค หรือจะเรียกว่า “ศาสนานับถือนภาภาค” ก็ได้ ส่วนใหญ่เป็นที่นิยมนับถือของพวกชนชาว ผิขาวสายชาติเซมิติกบ้าง เซมิติกบ้าง อารยันบ้าง ส่วนใหญ่มักเป็นสายชาติเซมิติก กับ สายชาติอารยัน ลัทธินี้มี 6 ประเภท คือ

2.1 ลัทธินับถือพระอาทิตย์ โดยถือว่า พระอาทิตย์เป็นมูลรากที่ทำให้กำเนิด แสงสว่างทั้งหลาย ซึ่งมีรัศมีวงกลม กำจัดความมืดมนให้สูญหายไปได้หมด สามารถแลเห็น สิ่งที่มีรูปทั้งดีและเลวได้ เป็นมูลรากแห่งความร้อนคือไฟที่สามารถแผดเผาพิษพันธุ์ทุกชนิดให้ เหือดแห้งได้

2.2 ลัทธินับถือพระจันทร์ มักเป็นพวกเดียวกับพวกที่นับถือพระอาทิตย์ โดย ถือเพียงว่าพระจันทร์เป็นธรรมชาติสิ่งทวีเศษศักดิ์สิทธิ์ประเภทหนึ่ง ซึ่งอาจบันดาลให้เกิด ฤกษ์และโทษได้

2.3 ลัทธินับถือดาว เป็นลัทธิที่ยอมรับนับถือในหมู่ชนบางเผ่าบางชนชาติ ซึ่ง ถือเป็นอาณัติสัญญาณของพระเจ้า โดยเชื่อว่าทางโคจรของดวงดาวนั้นเป็นเครื่องแสดง ความประสงค์ของพระเจ้าที่จะบันดาลให้เกิดเหตุการณ์อย่างหนึ่งอย่างใดขึ้นในโลก ตลอดจน โชคเคราะห์อันจะเป็นไปในทางดีหรือชั่วประจำตัวมนุษย์ทุกคน การได้โคจรของดวงดาว ทั้งหลายนั้นมีอิทธิพลสามารถทำนายพยากรณ์เหตุการณ์ได้ด้วยประการทั้งปวง

2.4 ลัทธินับถือฟ้า เป็นลัทธิที่ปรากฏในหมู่ชนบางชาติ ซึ่งมีมโนธรรมคิดเห็น แนวแน่ลงไปว่า ฟ้ามีอำนาจวิฤทธิอันน่าอัศจรรย์ยิ่ง ซึ่งประจักษ์แก่จักษว่าครอบพื้นที่พิภพอันกว้าง ใหญ่ไพศาลจนจะหาที่สุดขอบเขตมิได้ไว้โดยรอบ ซึ่งเหลือประมาณที่จะพึงวัดคำนวณนับ ได้ และบนท้องนภาภาคก็คาดไปด้วยพระอาทิตย์ พระจันทร์ กับดวงดาวหมู่ต่าง ๆ เหลือที่จะ คณานับ อีกทั้งก้อนเมฆหมอกที่เลื่อนลอยอยู่ทั่วไปในท้องคณานต์ ฟ้ามีอำนาจอาจทำให้ โลกปลอดโปร่งแจ่มใส หรือให้มีดครึ้ม และฉายแสงแปลบปลาบคึกคะนองร้องคำรณส่งเสียง เบรียงปร้าง และอาจผ่าลงมาทำลายมนุษย์ สัตว์ หรือเคหสถาน ต้นไม้ใบหญ้าให้แหลกลาญ ลงก็ได้ และตามปกติฟ้าย่อมอำนาจให้บังเกิดความหนาว ความร้อน และโปรยเมล็ดฝนลงมา ให้พื้นพิภพเป็นคราว ๆ พวกนับถือลัทธินี้จึงคิดแบ่งฤดูออกเป็น 3 คราว โดยอนุวัติตามกาละ ที่ฟ้าจะอำนาจผลลงมาให้ คือ

2.4.1 ฤดูหนาว (เหมันโตตุ หรือ ลิตกาล)

2.4.2 ฤดูร้อน (คิมโหตุ หรือ อุณหกาล)

2.4.3 ฤดูฝน (วัสสาโนตุ หรือ วัสสกาล)

เมื่อพวกชนที่เลื่อมใสในลัทธินี้มีความเชื่อมั่นว่าฟ้ามีอิทธิฤทธิ์ สามารถให้คุณและโทษได้ดังกล่าวนี้อแล้วนี้ จึงยึดถือเอาฟ้าเป็นสรณะที่พึ่ง และเพื่อที่จะพะนอให้ฟ้าโปรดปรานเลื่อมคลายความกริ้วโกรธ ก็จัดให้มีพิธีบวงสรวง บนบานและนมัสการ เป็นประเพณีสืบกันต่อ ๆ มา

2.5 ลัทธินับถือฝน ประชาชนที่นับถือลัทธินี้ส่วนมากเป็นชาติผิวขาวสายอริยกะ ซึ่งนับถือกันอยู่ว่าฝนเป็นที่เกิดแห่งน้ำ และสามารถสำแดงคุณและให้โทษแก่หมู่มนุษย์ และสัตว์ได้

2.5.1 ในทางคุณคือ ฝนได้ตกลงตามฤดูกาล กระทำให้ห้วงน้ำน้อยใหญ่ ตลอดจนลำแม่น้ำ ห้วย ธาร เต็มเปี่ยมไปด้วยน้ำ มนุษย์และสัตว์ได้ใช้สอยและบริโภค ดับความร้อน บังเกิดความชุ่มชื้นงอกงาม เป็นทางที่มนุษย์จะได้ประกอบการเลี้ยงชีพอยู่ด้วยความสุขสำราญ

2.5.2 ส่วนในทางที่จะให้โทษนั้น คือในบางคราวฝนได้ตกลงมาทำลายบ้านเรือน ผู้คน และสัตว์ถึงความพินาศล้มตายกันก็มี บางคราวบังเกิดความแห้งแล้ง เพราะฝนไม่ตกลงตามฤดูกาล เป็นเหตุให้บังเกิดข้าวยากหมากแพง ผู้คนและสัตว์อดอยากล้มตายดังนี้ เป็นต้น เมื่อพวกที่เลื่อมใสคุณและโทษของฝน โดยเฉพาะดังกล่าวนี้อก็บังเกิดความมั่นใจ เอาฝนเป็นสรณะที่พึ่งและเพื่อที่จะขอความสวัสดิที่จะให้ฝนอำนวยผลในทางคุณและขจัดปิดเป่าในทางโทษ จึงจัดให้มีพิธีนมัสการวิงวอนขอพรและบวงสรวงตามลัทธินิยม

2.6 ลัทธินับถือลม เป็นลัทธิที่ยอมรับนับถือของหมู่ชนบางกลุ่ม บางพวกที่ได้เพ่งเห็นคุณและโทษของลมอันประจักษ์แล้วนานาประการในทางคุณสมบัติ เช่น ลมปราณที่ปรนปรือให้มนุษย์และสัตว์หายใจเข้าออก จึงดำรงชีวิตอยู่ได้ ลมสามารถพัดขจัดความร้อนและกลิ่นเหม็นให้สูญหายไป กลับนำเอาความเย็นและกลิ่นอันหอมหวานจากบุปผา และเครื่องหอมต่าง ๆ มาให้บังเกิดความชุ่มชื้น นอกจากนี้ อากาศของลมยังสามารถพัดมาจนเป็นเหตุให้บ้านเรือน ผู้คน สัตว์ ต้นไม้ และป่าไม้ถึงความพินาศฉิบหายลงก็ได้ หรือพัดพาเอาน้ำในท้องทะเล หรือแม่น้ำให้บังเกิดคลื่นระลอก สงหารให้เรือแพนาวาต้องถึง

อับปางล่มจมลงก็ได้ อิทธิฤทธิ์ของลมเช่นดังที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นเหตุให้ประชาชนที่เห็นเหตุการณ์โดยเฉพาะในเรื่องลม บังเกิดความนับถือยำเกรงต่อลม และเป็นเหตุเบื้องต้นที่กระทำให้งบเกิดมีกิจพิธีบนบานบวงสรวง แสดงความเคารพ กราบไหว้ต่อลมขึ้นตามความนิยม

(ดูในพระพรหมมุนี (พิมพ์ ธรรมชโร) (อ้างแล้ว), น. 90-129 ประกอบด้วย)

2. ศาสนาประเภทอเทวนิยม (Atheism) หมายถึงลัทธิที่สอนว่าไม่มีพระเจ้า¹⁰ ได้แก่ความเชื่อที่ว่าไม่มีพระเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดในโลกนี้ (Agnosticism) ความเชื่อประเภทนี้แตกต่างจากความเชื่อประเภท Theism ซึ่งเชื่อว่าพระเจ้าอาจจะมิใช่ความจริงข้อนี้ยังไม่เป็นที่รู้จัก

ประวัติความเป็นมาของคำว่า Atheism¹¹ นี้ มาจากภาษากรีก และหมายความว่ “ความเชื่อที่ไม่เกี่ยวกับพระเจ้า - Without God” ซึ่งความเชื่อในรูปนี้ เดิมเป็นเพียงความเชื่อที่มีความลำเอียงในเรื่องเชื้อชาติมาก จะเห็นได้จากการที่พวกคริสเตียนยุคก่อน ๆ ได้รับการขนานนามว่า พวกอเทวนิยม เหมือนกัน เพราะพวกนี้ปฏิเสธไม่ยอมรับพระเจ้าของพวกกรีกและโรมัน

ความเชื่อประเภทอเทวนิยมนี้ส่วนใหญ่จะย่ำผลการกระทำที่เกิดจากความสามารถของตนเอง ซึ่งมีลักษณะเป็นกรรมนิยม คือยอมรับผลการกระทำของตนเอง (Pragmatism) โดยมุ่งถึงปัจจัยที่เป็นตัวการทำให้เด่นชัดยิ่งขึ้น คือ ความจริง (Reality) และเหตุผล (Reason) ดังนั้น ความเชื่อประเภทอเทวนิยม จึงไม่เกี่ยวข้องกับสภาวะเหนือธรรมชาติ (Supernature) ใด ๆ เลย หากจะว่าไปแล้วก็เป็นความเชื่อที่เป็นไปตามความเป็นจริงและหลักเหตุผล ซึ่งเป็นความเชื่อที่ยึดหลักวิทยาศาสตร์นั่นเอง

ในยุโรปสมัยกลาง เกือบจะทุกคนมีความเชื่อในพระเจ้ากันเป็นส่วนบุคคล (Personal God) ซึ่งถือว่าพระองค์ได้ทรงสร้างทุกสิ่งให้เกิดขึ้นระหว่างยุคฟื้นฟูศิลปกรรม มนุษย์เริ่มหาคำอธิบายใหม่ที่เป็นวิทยาศาสตร์ เพื่อเหตุการณ์ทางธรรมชาติหลาย ๆ อย่างด้วยกัน ข้อนี้เองที่เป็นเหตุทำให้คนจำนวนไม่น้อยเกิดความเชื่อว่า ความคิดเกี่ยวกับพระเจ้าที่จะ

¹⁰คณาจารย์ทางศาสนาและปรัชญา : *ประมวลศัพท์ศาสนศาสตร์และปรัชญา* (พิมพ์ครั้งที่ 1) (พระนคร, สุริยบรรณ) 2514, น. 20

¹¹ *op.cit* P. A-720

อธิบายถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ นั้นจะคงมีอยู่ต่อไปอีกไม่นานนัก ทั้งนี้ เพราะทุกสิ่งซึ่งเกิดขึ้นนั้นจะต้องได้รับการอธิบายโดยถือเป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากเหตุต่าง ๆ ทางธรรมชาติทั้งสิ้น

ต่อมาในศตวรรษที่ 20 อเทวนิยมได้แผ่กว้างออกไปในหมู่พวกปัญญาชน และนักวิทยาศาสตร์ นั่นก็คือ คนจำนวนมากมีความเห็นว่า ไม่น่าจะเป็นไปได้ที่จะเชื่อในเรื่องความมีอยู่ของพระเจ้า เนื่องจากมีความเสียหาย (evil) ในโลกนี้มากมาย แม้คนอื่น ๆ ก็เช่นกัน ขณะที่พวกนี้ยังไม่ปฏิเสธความมีอยู่ของพระเจ้าโดยเปิดเผยก็ตามที แต่ในทางปฏิบัติก็ยังถือว่าเป็นพวกอเทวนิยมอยู่ พวกนี้ก็จะเกิดความรู้สึกว่า ความคิดเกี่ยวกับพระเจ้านั้นเป็นเรื่องเหลวไหล ไร้สาระ (Meaningless concept) อันไม่สามารถก่อให้เกิดผลต่อความคิดและการกระทำของพวกเขาเองเลย

เมื่อเป็นดังนี้ ในปัจจุบันอเทวนิยมยังได้รับการยอมรับว่าเป็นหลักความเชื่อที่มีเหตุผล โดยเน้นหลักคำสอนทางศาสนาที่มีอยู่ตามความเป็นจริง เป็นวิทยาศาสตร์ มีเหตุมีผล โดยอาศัยความก้าวหน้าด้านสติปัญญาของมนุษย์ ความเชื่อในรูปนี้จึงเป็นความเชื่อที่ปราศจากความงมงายต่อสิ่งไร้สาระ เป็นความเชื่อที่เกิดจากการพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบเสียก่อนจึงเชื่อ ฉะนั้น ความเชื่อทางศาสนารูปนี้จึงเน้นหนักด้านความเป็นจริงมากกว่าเป็นความเชื่อที่ไปผูกพันอยู่กับสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ (Supernature) และศาสนาประเภทนี้จะขยายตัวมากยิ่งขึ้น เพราะเป็นศาสนาที่สามารถพิสูจน์ได้ตามหลักเหตุผลและสามารถเข้ากับความเป็นจริงทางวิทยาศาสตร์ได้

รูปแบบการนับถือศาสนา

ในการนับถือศาสนานั้น ไม่ว่าจะเป็ศาสนาประเภทใดก็ตาม จะต้องมึรูปแบบการนับถือศาสนาประจำสังคมทุกสังคม ซึ่งในแต่ละสังคมนั้นจะมีรูปแบบอย่างไรต้องขึ้นอยู่กับ การยอมรับศาสนามาใช้ในสังคมของสังคมเอง เพราะฉะนั้นในที่นี้กล่าวเฉพาะลักษณะที่ถือเป็นรูปแบบอันมีปรากฏอยู่ทั่ว ๆ ไป

John R. Everett¹² ได้กำหนดรูปแบบการนับถือศาสนาไว้โดยแยกออกเป็นประเภท ๆ ตามลักษณะของการนับถือ ซึ่งลักษณะเหล่านั้นได้จัดออกเป็นรูปแบบการนับถืออันเป็นความเหมาะสมกับลักษณะของศาสนาแต่ละประเภท พอจำแนกได้ดังนี้ :

¹²The Encyclopedia of Americana, (International edition, Vol. 23 1974), p. 346-348

1. ศาสนาส່วนบุคคล (Personal Religion) เป็นศาสนาที่แสดงถึงความสัมพันธ์ส่วนตัวบุคคลกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นที่ยอมรับนับถือ ซึ่งไม่ทั่วไปสำหรับคนกลุ่มอื่น ๆ มีการแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมตามความเชื่อถือ ซึ่งพอจำแนกออกได้ 2 ประเภท คือ :

1.1 การสวดอ้อนวอนแสดงความเคารพ (Prayer) เป็นการแสดงออกมาในลักษณะของการขอร้องอ้อนวอนเพื่อให้สิ่งที่เรายอมรับนั้นรู้ความประสงค์ของเรา โดยวิธีการต่าง ๆ เพื่อประทานการช่วยเหลือในสิ่งที่ตนประสงค์ ซึ่งลักษณะนี้เป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์และความผูกพันระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้า (Deity) ที่แต่ละคนมีความยอมรับนับถืออยู่โดย :

1.1.1 การติดต่อกันรูปนี้ อาจจะใช้เป็นสื่อได้ทั่วไป และใช้ร่วมกับบุคคลอื่น ๆ ด้วย แต่มีลักษณะเฉพาะคือเป็นสื่อเฉพาะตัวหรือเฉพาะบุคคลเท่านั้น

1.1.2 ตามปกติจะมีรูปแบบที่แสดงออกโดยการเปล่งเสียงออกมา (Verbal form) เช่น การสวดสรรเสริญ การรู้สึกสำนึกว่าเป็นหนี้บุญคุณต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การอ้อนวอนขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

1.1.3 การสวดอ้อนวอนนี้ จะแสดงความรู้สึกออกมาโดยเฉพาะตัวเท่านั้น ในเมื่อผู้นับถือรู้สึกว่าคุณเองมีความสัมพันธ์โดยตรงกับเทพเจ้านั้น ๆ

1.1.4 ในทำนองเดียวกัน การสวดอ้อนวอนนี้จะแสดงถึงความเข้าใจอย่างดีที่สุดพอ ๆ กับทัศนคติหรือการแสดงออก ซึ่งต้องใช้ภาษาเป็นสื่อความหมาย แต่ภาษานั้นไม่ใช่ภาษาสามัญที่ใช้กันทั่วไป

1.2 เรื่องแสดงความลึกลับประหลาดมหัศจรรย์ (Mysticism) ไม่ใช่สื่อที่ใช้ติดต่อกันระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้า แต่ถือเป็นความรู้สึกร่วมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันกับเทพเจ้าผู้สูงสุด ซึ่งถือว่า :

1.2.1 ความลึกลับประหลาดมหัศจรรย์ที่แท้จริงนั้น เป็นเรื่องยากยิ่งในด้านประเพณีทางศาสนาบางประเพณี

1.2.2 ประเพณีทั้งหมดมักจะเว้นวิธีปฏิบัติบางอย่างทางศาสนา (Cult) ในยุคดึกดำบรรพ์บางประเภท ทั้งนี้ เนื่องจากได้มีกำหนดข้อมูลไว้แล้ว และมีธาตุแท้ของความลึกลับปนอยู่ด้วย

1.2.3 ความลึกลับที่ประหลาดมหัศจรรย์ เกือบทุกประเพณีจะมีการประกาศเสมอว่าเป็นการแสดงความรู้สึกร่วมกัน โดยถือว่าเทพเจ้านั้นมักจะยอมรับกันว่าเป็นความจำเป็นที่ไม่สามารถแสดงตนออกมาได้ และยังถือว่าเป็นเรื่องพันวิสัยอีกด้วย

1.2.4 ลัทธินี้ มักจะประกอบด้วยพิธีกรรมที่ใหญ่โตมาก (Prodegioms) เพื่อให้สมกับความลึกลับ

1.2.5 ความลึกลับนี้ค่อนข้างจะเป็นส่วนหนึ่งทางศาสนาที่แสดงออกเฉพาะตัวของมันเองมากกว่าลักษณะอื่น ๆ

1.2.6 เมื่อเป็นดังนี้ จึงไม่อาจก่อตัวขึ้นเป็นสถาบันได้

2. ศาสนาสถาบัน (Institution Religion) เป็นระบบศาสนาที่ใช้แสดงถึงกระบวนการโดยที่สังคมเกิดความรู้สึกต่อศาสนาด้วยการสัมผัสตัวเอง รูปแบบต่าง ๆ ขององค์การทางสังคม และองค์การทางปัญญา มีกิจกรรมที่สำคัญ ๆ และระบบศาสนานี้มีที่ปรากฏเด่นชัดที่สุดก็คือ :

2.1 ระบบศาสนา (Church) เป็นสถาบันทางสังคม ซึ่งมีการแสดงออกต่อสาธารณะในรูปของความรู้สึก และความผูกพันทางศาสนาในลักษณะการยอมรับสืบทอดกันด้วยศรัทธาที่มีมาตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ และในทุกวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นว่าเรากันคว่าหาความรู้ ซึ่งมีบางรูปแบบเกี่ยวกับการแสดงออกทางประเพณีนิยม

2.1.1 ระบบศาสนา (Church) บางระบบก่อตัวตั้งเป็นองค์การขึ้นโดยมีคณะของนักบวช (Staffs of Priests) ตัวแทนธุรกิจ และผู้สอนศาสนา

2.1.2 บางระบบศาสนาที่เกิดขึ้นมาแล้ว ทำให้พวกที่นับถือระบบเดียวกันมีการเกาะกลุ่มกันอย่างหละหลวม โดยไม่ค่อยจะถือเคร่งครัดมากนัก และมักจะมีการมาพบปะกันเป็นครั้งคราว เพื่อแสดงถึงความไม่ค่อยเข้าใจต่อสรวงสวรรค์

2.1.3 ในยุคก่อน ๆ ศาสนาและรัฐจะร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมีผู้ปกครองทรงอำนาจสูงสุด และทำหน้าที่เป็นตัวแทนของสวรรค์ด้วย

2.1.4 ในวัฒนธรรมยุคก่อน ๆ นั้น พี่น้องที่ร่วมครอบครัวเดียวกัน ถือว่ามีความสำคัญ นั่นก็คือหัวหน้าครอบครัวจะดำรงตำแหน่งประมุขทางคณะสงฆ์ในเวลาเดียวกันด้วย

2.1.5 ในกรณีเช่นนี้ จึงเป็นการยากที่จะชี้ชัดลงไปว่า ระบบศาสนาจะแยกออกเป็นสถาบันทางสังคม และยังทำหน้าที่ของศาสนาอย่างเห็นได้ชัด

2.1.6 ระบบศาสนาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท :

ก. ระบบศาสนาหลักหรือระบบศาสนาประจำรัฐ (Established or State Church) เป็นระบบศาสนาที่ยอมรับกันทางกฎหมาย โดยการดำเนินบทบาทในด้านต่าง ๆ

ข. ระบบศาสนาเสรี (Free Church) เป็นระบบศาสนาที่มีปรากฏอยู่
ทั่วไปในโลก

2.2 พิธีกรรม (Ritual) เป็นรูปแบบที่ปรากฏออกมาในรูปกิจกรรมทางศาสนา
ซึ่งเป็นการแสดงออกทางสังคม ตามวัตถุประสงค์ของศาสนา หากจะพูดให้ตรงก็ว่าระบบ
นี้ไม่ใช่ความเชื่อหรือหลักเกณฑ์ที่ปราศจากข้อพิสูจน์ ไม่มีเหตุผล (dogma) แต่เป็นหลัก
ทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการแสดงออกทางกิริยาอาการต่าง ๆ ที่เราเรียกกันว่าพฤติกรรม
รูปแบบที่แสดงออกเหล่านี้ ได้รับการถ่ายทอดจากคนที่มีช่วงวัยหนึ่ง สู่คนช่วงวัยต่อ ๆ ไป
พิธีกรรมทางศาสนานั้น ตามปกติเป็นหน้าที่ของพวกนักบวชกับระบบศาสนาทาง
สังคมเท่านั้น

2.3 หลักเกณฑ์ที่ปราศจากสิทธิขั้นต้น (dogma) เป็นเพียงความเชื่อต่อระบบ
ศาสนาอย่างหนึ่ง ฉะนั้น จึงเกี่ยวข้องกับสถาบันและได้รับอำนาจมาจากศาสนา หลักเกณฑ์นี้
ปกติมักจะได้รับกานิยามที่เหมาะสมที่สุด โดยถือเป็นการเชื่อทางศาสนา ซึ่งมักจะเกี่ยว
ข้องกับสถาบันโดยตรง และมีอำนาจในตัวของมันเอง ไม่ใช่จากส่วนตัวของนักเทววิทยา
ศาสตราจารย์หรือนักบวช แต่เกิดขึ้นจากตัวสถาบันเอง สำหรับตัวนักเทววิทยานั้น อาจ
จะรับผิดชอบในด้านการให้ความกระจ่าง (Explication) ในเรื่องกฎเกณฑ์ได้ แต่พวกนี้จะไม่
ยอมรับผิดชอบต่อการสร้างสรรค์ตัวมันเอง

หลักเกณฑ์ทางศาสนานี้ มีลักษณะเช่นเดียวกับพิธีกรรม โดยวิวัฒนาการมาจาก
ระบบศาสนา เฉพาะหลักเกณฑ์ทางศาสนานั้น อาจจะก่อรูปร่างขึ้นมา โดยสภากา
ศาสนาที่ได้รับอำนาจ หรืออาจจะทำหน้าที่ในรูปบุคคลหรือคณะกรรมการผู้ได้รับมอบ
อำนาจ (Authorized individual or Committee) จะอย่างไรก็ตาม กฎเกณฑ์ทางศาสนานี้
ถึงแม้จะมีต่อไปเรื่อย ๆ ก็ตาม จะยังไม่ถือเป็นกฎเกณฑ์ก็ได้ ในเมื่ออำนาจต่าง ๆ ทางศาสนา
จะพิจารณาตามความเป็นจริงอันเป็นที่ยอมรับนับถือกัน ซึ่งการทั้งนี้ขึ้นอยู่กับที่ยอมรับ
โดยสมาชิกทุกคน

กฎเกณฑ์ทางศาสนาที่มักจะเกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ เช่น :

- ก. ทศนคติที่มีอยู่ต่ออุปศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา (attitudes toward sacred scripture)
- ข. การเกิดขึ้นของจักรวาล (the origin of the Universe)
- ค. แผนการปลดทุกข์ของพระเจ้า (God's plan of salvation)
- ง. ธรรมชาติของเทพเจ้า (the nature of the divine)
- จ. กฎที่ยื่นลงมาจากเทพเจ้า (the laws handed down by diety)

ฉ. การสิ้นสุดของจักรวาล (the end of the universe)

ช. หลักจริยธรรมต่าง ๆ ซึ่งจะนำการกระทำต่าง ๆ ของคน (the ethical principles which should guide men's actions)

ความเชื่อถือต่าง ๆ ทางศาสนาเหล่านี้ แม้จะอยู่ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงก็จริง แต่มีกระบวนการที่ช้า และมักใช้เวลาหลายศตวรรษ

3. ศาสนาวิทยาศาสตร์ (Scientific Religion) ศาสนาประเภทนี้ เป็นศาสนาที่เกิดขึ้นมาในยุคแห่งความเจริญทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งขยายตัวมาจากปลายยุคกลางและต้นยุคใหม่ โดยที่ศาสนามีอิทธิพลต่อการดำรงชีพของมนุษย์มาก แม้ว่ามนุษย์จะมีความเจริญแล้วก็ตาม แต่ก็ยังพยายามที่จะทำศาสนาให้เป็นวิทยาศาสตร์ให้ได้ โดยนำไปใช้ในรูปสนองสังคม ซึ่งเรามักเรียกว่า Secularism

จะอย่างไรก็ดี ศาสนาวิทยาศาสตร์นั้น จะมีความสำคัญสำหรับคนเพียงส่วนน้อยเท่านั้น ส่วนหน้าที่สำคัญที่จะพัฒนาให้เป็นศาสนาวิทยาศาสตร์ได้นั้น จะต้องขึ้นอยู่กับนักประวัติศาสตร์ศาสนา และนักปรัชญาทางการศึกษา (educational philosophers) ความสำคัญของกระบวนการนี้ เรามักพบกันเป็นส่วนมากในด้านอิทธิพลที่ครอบคลุมอยู่เหนือสำนักเทววิทยา และนักเขียนปรัชญาศาสนา

การสร้างรูปเคารพ

เดิมมนุษย์ไม่มีความคิดที่จะมีรูปเคารพ เพราะไม่รู้ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าที่ตนเคารพนั้น จะมีรูปร่างหน้าตาอย่างไร ไม่ปรากฏชัด แต่อาศัยว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันมีสถานะอยู่เหนือธรรมชาติ จึงต้องอยู่อย่างไม่มีรูปร่าง เมื่อไม่ปรากฏรูปร่าง การแสดงความเคารพบูชา ก็ต้องทำด้วยความว่างเปล่า โดยมนุษย์คิดว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต้องสถิตอยู่ทุกแห่งหน และรู้การกระทำของตนด้วย

เนื่องจากมนุษย์อยู่กับธรรมชาติ แต่ไม่มีความเข้าใจในเรื่องธรรมชาติอย่างเพียงพอ ความเชื่อส่วนใหญ่ของมนุษย์มักขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม โดยปรากฏออกมาในรูปของสถานะเหนือธรรมชาติ (Supernature) อันเกิดจากการมองปรากฏการณ์ธรรมชาติที่อยู่รอบตัวว่ามีผู้สร้างสรรค์ หรือผู้เนรมิตให้เกิดมีขึ้น เช่น แผ่นดิน แสงแดด เป็นต้น ปรากฏการณ์เหล่านี้ มนุษย์เชื่อว่าเกิดจากผู้มีอิทธิฤทธิ์บันดาลหรือเนรมิตขึ้นมา ปรากฏการณ์เหล่านี้ความจริงแล้วเป็นเพียงปรากฏการณ์ธรรมชาติเท่านั้น การที่มนุษย์ไม่เข้าใจปรากฏการณ์

ธรรมชาติต่าง ๆ แล้วคิดมีผู้มีอิทธิฤทธิ์บันดาลหรือเนรมิตขึ้นมา นั้น เป็นเหตุทำให้มนุษย์
มีจินตนาการสร้างรูปเคารพขึ้นมาตามความเชื่อถือ และความนึกคิดของมนุษย์ โดยยึดตัว
มนุษย์เองเป็นหลักในการพิจารณาตัดสิน

ดังได้กล่าวแล้วว่า การเคารพนั้นเดิมทำด้วยความว่างเปล่า โดยมีจิตใจโน้มถ้อมต่อ
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือเท่านั้น ต่อมาได้วิวัฒนาการสร้างเป็นรูปเคารพขึ้น ซึ่งรูปเคารพนั้น
มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นเอง ส่วนจะมีลักษณะรูปร่างอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับทัศนคติของมนุษย์
แต่ละสังคมจะเป็นผู้สร้างขึ้นมา การสร้างรูปเคารพทางศาสนานั้น มักจะอาศัยอิทธิพลของ
สังคมเป็นแรงผลักดันให้รูปเคารพเป็นไปตามความต้องการของสังคม จึงจะสนองความ
ต้องการของสังคมได้ เพราะถือว่าสังคมเป็นผู้กำหนดรูปแบบ ซึ่งข้อนี้แสดงให้เห็นว่า สังคม
มีอิทธิพลต่อระบบความเชื่อรูปเคารพทางศาสนาอยู่มาก

ในการสร้างรูปเคารพนั้น มีแนวที่มนุษย์แต่ละสังคมยึดถือปฏิบัติกันเสมอ อันพอ
ประมวลได้ดังนี้ :

1. มนุษยสรีระ (Anthropomorphic) เป็นระบบที่มนุษย์มีมโนภาพเกี่ยวกับรูปร่าง
ของรูปเคารพในด้านกายภาพ โดยถือว่าเทพเจ้าที่ตนนับถือหรือศาสดาของศาสนาจะต้องมี
รูปร่างเหมือนหรือคล้ายกับตน ข้อนี้ทำให้เห็นว่า อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมทำให้รูปเคารพ
มีลักษณะตามไปด้วย ซึ่งอาจจะแตกต่างกันออกไปตามเผ่าพันธุ์ของมนุษย์แต่ละสังคม
เช่น :

ก. เทวรูปของกรีก จะมีรูปร่างหน้าตาแบบชาวตะวันตก

ข. พระพุทธรูปในประเทศไทย จะมีพระพักตร์เช่นเดียวกับคนไทย

ค. รูปเคารพแต่ละชาติ จะมีลักษณะหน้าตาเหมือนกับชนชาตินั้น ๆ เป็นต้น

2. มนุษยนิสัย (Anthroposocial) ได้แก่ การที่มนุษย์มีความเชื่อว่าเทพเจ้าหรือผู้มี
บทบาทสำคัญในศาสนา มีลักษณะคล้ายมนุษย์ในด้านพฤติกรรมทางสังคมในด้านบุคลิกภาพ
และอุปนิสัยใจคอ

มีตัวอย่างเกี่ยวกับลักษณะและนิสัยของเทพเจ้าพอจะเห็นได้ดังนี้ :

ก. ลักษณะของเทพเจ้า อันมีลักษณะคล้ายมนุษย์ที่มีการแสดงออกให้ปรากฏ

- การแสดงความโหดร้าย จะมีหน้าตาเกรี้ยวกราด ตาถลน

- การมีลักษณะอ่อนโยน หน้าตาจะอึมเอบ

- ผู้มีบารมี จะมีลักษณะบางประการ แตกต่างออกไปจากมนุษย์ธรรมดา

- โครงสร้างทางร่างกาย จะแตกต่างจากบุคคลธรรมดา เช่น มหาบุรุษ
ลักษณะทางพุทธศาสนา หรือนรลักษณ์บางประเภท เป็นต้น

ข. อุปนิสัยใจคอของเทพเจ้า จะมีลักษณะประจำเทพเจ้าแต่ละองค์ไม่เหมือนกัน
ซึ่งส่วนใหญ่

- ต้องการช่วยเหลือมนุษย์ในยามทุกข์ยาก เช่น พระนารายณ์มาปราบยุคเข็ญ
 เป็นต้น

- มีความปรารถนาให้ทุกคนมีความสุขความเจริญ

- ต้องการทำลายล้างผู้ประพฤติชั่วในสังคม

- ต้องการให้มนุษย์อ่อนน้อมต่อตน เช่น การเซ่นไหว้ กราบขอความปรารถนา

เป็นต้น

จะอย่างไรก็ตาม เรื่องรูปเคารพนี้ เป็นเรื่องที่มนุษย์สร้างขึ้นมาทั้งสิ้น แต่จะมีรูป
ลักษณะอย่างไหน ก็ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมคือมนุษย์เอง ฉะนั้น เราจะเห็นว่ารูปเคารพประเภท
เดียวกัน อยู่ต่างถิ่นที่กัน จะมีหน้าตาต่างกัน เช่น เทวรูปของไทยกับของขอม หรือพระพุทธรูป
ของไทยกับของจีน เป็นต้น

คำถามประจำบทที่ 4

1. ศาสนาสากล มีหลักเกณฑ์อย่างไรบ้างจึงถือว่าเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป ๔
2. ทำไมมนุษยย์จึงต้องนับถือศาสนา ? จะมีเป็นการขัดกับระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในสังคมหรือ ? ขอเหตุผล ๔
3. คำว่า เทคนิกแท้ กับเทคนิกประกอบ มีลักษณะและวิธีการนำมาใช้แตกต่างกันอย่างไร ? อธิบายพอได้ความ ๔
4. จงอธิบายถึงความสำคัญของศาสนาตามหลักวิชา ๔
5. ท่านเข้าใจคำต่อไปนี้เพียงใด.-
  1. เทวนิยม (Theism)
  2. พหุเทวนิยม (Polytheism)
  3. เทพเจ้า (Diety)
  4. กรรมนิยม (Pragmatism)
  5. อเทวนิยม (Atheism)
  6. คติไม่เชื่อเรื่องพระเจ้า (Agnosticism)
  7. ศาสนาส่วนบุคคล (Personal religion)
  8. ศาสนาวิทยาศาสตร์ (Scientific religion)
  9. มนุษยสรีระ (Anthropomorphism)
  10. มนุษยนิสัย (Anthroposocism)